

**Maktab o‘quvchilarining ma’naviy dunyosini kengaytirish va boyitishda
ma’naviy-tarbiyaviy tadbirlarning o‘rni**

Xatamova Ma’rifat Yorqin qizi. Jizzax davlat pedagogika universiteti
13.00.02-Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi. 1-bosqich doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o‘quvchilarining ma’naviy dunyosini shakllantirish va boyitishda tashkil etilayotgan turli xil mavzulardagi va mazmundagi ma’naviy-tarbiyaviy tadbirlarning o‘rni yoritilgan. Maqolada tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirishda oilaviy qadriyatlar, milliy urf-odatlar, adabiyot va san’atning ta’siri tahlil qilinadi. Amaliy kuzatishlar asosida o‘quvchilar ongida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirishda o‘tkazilgan tadbirlarning ahamiyati ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: ma’naviyat, tarbiya, ma’naviy tadbirlar, o‘quvchi shaxsini rivojlantirish, ta’lim va tarbiya integratsiyasi, munosabat, qadriyat, dunyoqarash.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida yoshlar tarbiyasiga bo‘lgan talab tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, maktab davrida o‘quvchilarning ma’naviy dunyosini boyitish, ularda ijobiy qadriyatlarni shakllantirish muhim vazifadir. Prezidentimiz ta’kidlaganidek, *“Ma’naviy tarbiya – jamiyatning poydevori”*. Shu nuqtayi nazardan, maktablarda ma’naviy-tarbiyaviy tadbirlarni samarali tashkil etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, yosh avlodning ma’naviy kamolotiga bog‘liq. Bugun rivojlanish tobora tezlashib borayotgan jarayonida maktab o‘quvchilarining dunyoqarashini boyitish, ularda mustahkam ma’naviy-axloqiy qarashlarni shakllantirish muhim vazifa hisoblanadi. Shu asosida qabul qilinayotgan qarorlar va ularni amaliyotga joriy etish, amalga oshirilayotgan islohotlarni jamiyat hayotiga tatbiq etish, jamiyatdagi har bir insonning ichki ma’naviy dunyosini go‘zal shakllantirish davlat va jamiyat oldidagi muhim masalalardan biri bo‘lib hisoblanadi. Jamiyatning gullab yashnashi nafaqat iqtisodiy boyliklar asosiga, balki iqtisodiyot bilan bir xil ravishda jamiyatdagi insonlarning ma’naviy qarashlariga ham bog‘liq. Keling buni oddiy misollar bilan tahlil qilamiz. Ma’naviyat insonning ichki dunyosi, axloqiy

qadriyatlari, milliy va umuminsoniy qarashlari uyg'unligidan tarkib topadi. Ana shu uyg'unlik asosida inson atrofga munosabatini shakllantiradi. Insonning ichki dunyosi, fikrlash doirasi, atrofdagi voqeliklarga va insonlarga munosabati qanday bo'lishi albatta uning ma'naviy dunyosi bilan bog'liq. Insonning ma'naviy dunyosi shakllanishi va takomillashishida eng avvalo oila, ta'lim muassasalari, atrof muhit bilan munosabatlarga chambarchas bog'liq deb aytish mumkin. Sog'lom oilaviy muhit insonning jamiyatdagi asosiy o'rnini topishida poydevor hisoblanadi. Shu bilan birgalikda maktabgacha va maktab ta'lim muassasalari ham, asosiy o'rinlarda inson kamol topishi va rivojlanishida o'z o'rniga ega bo'lgan muassasa va tashkilotlarning har biri inson ma'naviyatini shakllantirish va boyitishda asosiy va oliy o'rinlarni egallaydi. Ushbu maqolada ana shunday o'z o'rniga ega bo'lgan maktab muassasalarida tashkil etilayotgan ma'naviy ma'rifiy tadbirlarning o'quvchi ma'naviy dunyosini shakllantirish va boyitishdagi ahamiyati haqida yoritilgan. Ilmiy asoslangan nazariy bilimlarga ko'ra bola 6-7 yoshdan boshlab atrof muhitni kengroq tushunishga harakat qila boshlaydi. Biroq bu yoshda yuzaki atrofdagilarning o'ziga bo'lgan munosabatini tushunishga harakat qiladi. 10-12 yoshda bu tushunchalar chuqurlashib, jamiyatdagi qoidalar va o'z rolini tushunish shakllanadi. 14-15 yoshda esa o'smir o'z shaxsini jamiyat bilan taqqoslaydi, dunyoqarashni mustaqil shakllantiradi. Ilmiy asoslangan ma'lumotlar ham shuni ko'rsatadiki, bolaning bu davri o'quvchilik davriga to'g'ri keladi. Ayni davrda maktabda o'quvchi atrofdagi munosabatlarni, jarayonni tahlil qila oladigan darajaga yetgunicha tahsil oladi. 10 va 15 yosh davri orasida o'quvchilarga beriladigan har bir ijobiy salbiy munosabatlar, nazariy amaliy bilimlar o'quvchiga yetarlicha ta'sir ko'rsata oladi. Shu boisdan o'quvchilar uchun tashkil etilayotgan ma'naviy, tarbiyaviy tadbirlarni tashkil etish ayni maktab yoshidagi o'quvchilarning aqliy ma'naviy jihatdan barkamol bo'lib voyaga yetishida juda ahamiyatli. O'tkaziladigan ma'naviy-tarbiyaviy tadbirlarning o'quvchi shaxsi rivojidagi o'рни va ahamiyati yuqori darajada ekanligi ma'lum. Biroq biz har qanday tadbirni o'quvchiga ma'naviy ozuqa beradi, o'quvchini rivojlanishida ta'sir ko'rsatadi deb ayta olmaymiz. Ta'sir ko'rsatishi yuqori natija berishi uchun o'tkazilayotgan tadbirlarning mavzusi, o'tkazish jarayoni, tashkil etish turi va uslubiga hamda tadbirni tashkil etuvchi tashkilotchiga ham alohida e'tibor berilishi zarur. To'g'ri tuzilgan ssenariy asosida tashkil etilgan tadbirlar har doim o'quvchiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi

ma'lum. Quyida ma'lumot uchun bir nechta tadbirlar turlarini keltirib o'tamiz. **Adabiy-badiiy kechalar** – o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirib, estetik didni rivojlantiradi. Bevosita bu o'quvchini fikrlash doirasini ham kengaytiradi. **Tarixiy sanalarni nishonlash** – o'quvchilar qalbida milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlaydi. O'quvchilarning o'z tarixini bilish imkoniyatini yaratadi. **Sport va san'at tadbirlari** – irodani chiniqtiradi, ijtimoiy faollikni oshiradi. O'quvchida sog'lom turmush tarsi va zararli odatlarga salbiy munosabatni shakllantiradi. **Ma'naviyat darslari va davra suhbatlari** – o'quvchilarni hayotiy masalalar bo'yicha fikrlashga o'rgatadi. Tadbir har qanday mavzuda bo'lishidan qat'iy nazar o'quvchini munosabat va fikrini rivojlantirishga hissa qo'shadi. Har bir tashkil etilayotgan tadbirlarda o'quvchilarning fikr mulohazasi munozara va muhokamalar bilan olib borilganda esa o'quvchida mavzu bo'yicha ko'nikma hosil bo'ladi. Ko'nikma esa berilayotgan bilim, ma'lumotlar o'zlashtirildi degan ma'noni ifodalaydi. Darslar jarayonida va hayotiy vaziyatlarda esa olingan ko'nikma amaliyotda qo'llaniladi va bu malakaga aylanadi. Bilimning malakaga aylanishini natijaga erishish bilan tenglashimiz mumkin. Pedagog olimlar va olimalarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ma'naviy tadbirlarda muntazam qatnashgan o'quvchilar muloqot madaniyati, dunyoqarash kengligi, ijtimoiy faolligi jihatdan ijobiy o'zgarishlarga ega bo'lgani bilan ajralib turadi. Tadbirlarga qatnashmagan o'quvchilarda esa ma'naviy faollik pastligi, ijtimoiy tashabbusning yetarli emasligi munosabatlar va muomala madaniyatida ko'zga tashlanadi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, to'g'ri tashkil etilgan ma'naviy ma'rifiy tadbirlar o'quvchilarda ijobiy dunyoqarashni shakllantiradi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini oshiradi. Kelgusida bu tadbirlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, ota-onalar va jamoatchilikni faol jalb etish jamiyatda ham moddiy ham ma'naviy boy bo'lgan barkamol shaxslarni kamol topishiga yuqori darajada xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1., „Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi” O‘zbekiston Respublikasi vazirlar mahkamasining qarori. 31.12.2019. 1059-son.
- 2., „Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy ma’rifiy hamda tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi vazirlar mahkamasining qarori. 03.10.2022. 558-son.
3. To‘raqulova I. Ma’naviyat va tarbiya masalalari. – Toshkent, 2019.
4. Quronov M. Ma’naviy tarbiya asoslari. – Toshkent, 2020.
5. X.Ibraimov. M. quronov. Umumiy pedagogika. Darslik. 2023.

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING